

Упадає в око тяжіння прозаїка до розгорнутих і емоційно насичених описів, широкого використання порівняльних зворотів, оцінних епітетів тощо. Мовні партії персонажів та оповідача теж емоційні, експресивно насичені. На загал, маємо підстави для висновку про органічне поєднання В.Потапенком реалістичної манери зображення дійсності з глибоко почуттєвим, імпресіоністичним малюнком, що має на меті відтворення миттєвих вражень, мінливості настроїв, неминучості трагічної розв'язки. У цьому творі, як і в низці інших, спостерігається переплетіння елементів різних стильових напрямів – романтизму, символізму, імпресіонізму, реалізму, що було характерним для багатьох письменників періоду зламу століть. Це виявляється насамперед у зображенні подій та осіб уривчастими, неначе розрізненими штрихами, що, проте, цілком відповідає авторському задумові, в розповіді не стільки власне про явище, скільки про ефект, враження, ним викликане тощо.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Петрусь 1889 – Петрусь З. Замітки критичні. Нові українські книжки // Зоря. – 1889. – Число 1. – С. 12 – 13.
2. Потапенко 1899 – Потапенко В. Чарівниця (оповідання мого діда) // Літературно-науковий вісник. – 1899. – Том V. – Кн. 1-3. – С. 262 – 271.
3. Чижевський 1998 – Чижевський Д. Реалізм в українській літературі // Слово і час. – 1998. – № 2. – С. 8 – 13.

SUMMARY

The article is devoted to Vyacheslav Potapenko's creative work. The author proves that the writer's literary inheritance remains unknown to ordinary readers. The writer's original world outlook and individuality are analyzed in the novel "Charming Girl".

Олена Павленко

ПАРАДИГМА ПЕРЕВИСВІТЛЕННЯ: МІЖ ШЛЕЙЕРМАХЕРОМ І РІКЕРОМ

Стаття присвячена загально філософській проблемі перевисвітлення в художньому перекладі, що напрацьована у ранньому німецькому романтизмі.

Процес комунікації «автор-перекладач-реципієнт» розглядається з позицій герменевтики та рецептивної естетики шляхом взаємодії двох методів – дивінаційного та пояснювального. Авторка аналізує художній твір як інтенційний об'єкт, де процес пере висвітлення здійснюється через розуміння індивідуальності.

Загальнофілософська проблема перевисвітлення була напрацьована у ранньому німецькому романтизмі Ф. Шлейєрмахером і була тісно пов'язана з літературною герменевтикою, предметом якої передусім виступає аспект вираження, а не змісту, бо саме вираження є втіленням індивідуальності. Розуміючи герменевтику перш за все як мистецтво розуміння чужої індивідуальності, філософ витлумачив реальність "життєвого світу" як здебільшого мовну реальність.

Сутність цієї проблеми стосовно перекладу художніх творів полягає в тому, що процес перевисвітлення здійснюється через розуміння індивідуальності, має міжособистісний характер й вимагає, за словами Шлейєрмахера, "таланту пізнання окремої людини" [Шлейєрмахер 1993: 227]. Розуміння в перекладі складає єдність двох начал: інтуїтивне осягнення предмета, його охоплення як цілого і тлумачення (інтерпретація), як вторинний компонент розуміння, в якому безпосереднє розуміння оформлюється і раціоналізується" [Шпет 1999: 240].

Як мета власне історичної інтерпретації герменевтика розроблялась далі у так званій історичній школі (Л. Ранке, І.Г. Дройзен, але здебільшого В. Дільтей). Пов'язуючи інтерпретацію з письмово зафіксованими документами, Дільтей відносив її до більш широких сфер розуміння. Життя, за В. Дільтеєм, пізнається через "внутрішній досвід", через суб'єктивне переживання. Філософ вважає, що герменевтичний спосіб розуміння або тлумачення здійснюється на основі проникнення в суб'єктивний світ, а під розумінням, що знаходить своє завершення в інтерпретації, має на увазі такий процес, у якому за допомогою почуттєво сприйманих знаків пізнається психічне. Автор вважає, що розуміння, будучи світосприймально спрямованим, розрізняється за напрямками, які обумовлені інтересами, останні завжди детерміновані суспільними відносинами". Проте при психологічному підході до реальності духовного життя індивідуальності постають як ізольовані світи, і їх взаємопроникнення неможливе [Ильичев 1983: 111].

М. Гайдеггер переніс герменевтичну проблему розуміння у площину онтології розуміння. Філософ розглядав розуміння вже не як спосіб пізнання, а спосіб буття, що розкривається через зміст буття. Розуміння, за М. Гайдеггером, трактується як внутрішня сила, здатність відчувати те, що сховано в глибинах буття, перетворюючи герменевтику в універсальне знаряддя "самозвільнення" самосвідомості і "прориву" до щирих способів мислення і життя, розуміння "іншого", „переміщення в чужу суб'єктивність”.

Розвиваючи вчення М. Гайдеггера, Г. Гадамер у своїй відомій роботі "Істина і метод" робить акцент на герменевтичному колі, у якому, на переконання вченого, укладена позитивна можливість осмислення споконвічного, можливість, що уловлюється лише тоді, коли перше й

останнє завдання інтерпретації природним образом зрозумілі. Г.Гадамер порушує питання про необхідність слухати і чути текст. Істотним фактором тут є не вказівка вченого на герменевтичне коло, перед яким знаходиться інтерпретатор, а спостереження, що в ньому є онтологічно позитивний зміст.

Розуміння, за Г.Гадамером, повинне бути реалізоване методологічно послідовно, а інтерпретація є не чим іншим, як завершеним розумінням, у якому воно переборює географічну, історичну або культурну відстань, що відокремлює текст від інтерпретатора, як базисний “спосіб буття у світі”, “осягнення і конструювання сенсу, злиття з духовним і душевним досвідом” [Гадамер 2000: 6]. Філософ далі розвиває думку про те, що феномен розуміння і правильного витлумачення зрозумілого належить до всієї сукупності людського досвіду світу загалом.

Спроба узагальнити всю герменевтичну традицію була започаткована Е.Бетті. У “Загальній теорії інтерпретації” автор висунув концепцію про існування світу об'єктивного духу, фактів і людських подій, учинків, думок, ідей, що на думку Е. Бетті, підлягає інтерпретації. Учений стверджував, що інтерпретатор покликаний пізнавати і виявляти в різних об'єктиваціях духу “творчу животворящу думку”, відтворювати генезис змісту шляхом внутрішнього переосмислення.

Пізніше П. Рікером був проведений аналіз, метою якого було вивчення шляхів “щеплення герменевтичної проблематики феноменологічного методу” [Рікер 2001: 290]. Це дослідження показало як, спираючись на загальну герменевтику, психоаналіз може бути поєднаний з рефлексивною філософією, а герменевтика, в свою чергу, може одержати можливість “знайти в інтерпретації знаків довгий шлях усвідомлення, тому що розуміння світу знаків є засобом саморозуміння [Рікер 2001: 300]. Претендуючи на розкриття творчої активності свідомості, феноменологія зводить її до руху від суб'єкта до потенційного об'єкта.

Увага П. Рікера до так званої теорії тексту позначилася і на прочитанні (усвідомленні) його перекладачем. Об'єктивний зміст тексту, за П. Рікером, істотно відрізняється від суб'єктивного наміру автора. Оскільки в цьому випадку можливі різні інтерпретації, то специфіку тлумачення слід встановлювати через здогадку або інтуїтивне розуміння. Процес інтерпретації, на думку П. Рікера, є моментом відчуження тексту від первісних умов діалогу, причому за першою поверхневою інтерпретацією впливає структуралістський етап аналізу і властивий йому вид пояснення, і тільки після цього з'являється власне критична інтерпретація. Кінцевим пунктом розуміння учений вважає засвоєння або присвоєння змісту тексту, що тлумачиться ним як напрямок думки, що відкривається даним текстом. За П. Рікером, кінцевим пунктом “Діалектики тлумачення і розуміння” є засвоєння змісту тексту не як

“психологічне вживання” в особистість автора, а як “привласнення” думки, яку несе текст у сенсі цілого “можливого світу”. Матеріальна данність художніх творів, які належать до інтенційного буття, є тільки інертним семантичним кодом, який чекає на свою актуалізацію чи конкретизацію (Р. Інгарден). Літературний твір трактується як інтенційний об’єкт, що констатується у свідомості читача через акт читання, розрізняючи чотири взаємозв’язані рівні, які переводять літературний твір в “уявлюваний об’єкт” у свідомості читача:

- 1) світ звуків та фонетичних утворювань;
- 2) одиниці значення різного порядку;
- 3) багатозначність усіх аспектів світу, який розглядаємо з різних пунктів бачення;
- 4) об’єкти, представлені у літературному творі.

Саме через співгру цих рівнів літературний твір конкретизується у свідомості читача. Таким чином, інтерпретація ставиться в залежність від здібностей розуміння інтерпретатора.

У перекладознавчому аспекті герменевтика розглядає діяльність перекладача, як герменевтичної істоти, і герменевтичне розуміння перекладацької діяльності полягає в тому, що критерії оцінювання перекладу не повинні бути абстрактними. Важливо, що „герменевтика, як зазначає Л. Архіпова, звертає нашу увагу на те, що розуміння розгортається в часі, тому заради того, щоб зрозуміти текст правильно, відповідно до посягань, які він висуває, ми маємо щоразу і в кожній конкретній ситуації розуміти його по-новому, інакше” [Архіпова 2002: 29]. Отож переклад у герменевтичному розумінні не може бути „успішним” чи „неуспішним” за своєю суттю. Перекладацька діяльність розуміється при цьому як діалогічна взаємодія перекладача з текстом, який, згідно з основною герменевтичною тезою, є феноменом вираження, або одним із життєвих проявів, що характеризується фіксованістю й завершеністю. Інакше кажучи, текст „постає перед нами як певна явленість, даність, що з необхідністю викликає в нашій свідомості побудову смислів, і не лише ми знаходимося в активній позиції щодо тексту, але й текст, що вже став предметом нашого смислотворення, також впливає на нас” [Архіпова 2002: 28].

Герменевтичний перекладацький проект передбачає актуалізацію суб’єктивного начала особистості перекладача, котрий повинен “зануритись” в історичне минуле, що втілене у художньому творі. Герменевтичній інтерпретації властиве трактування першотвору як органічної єдності словесних знаків, що не підлягає простому перекодуванню, відтворення цілісної структури, складники якої формують значимість усього тексту.

Під онтологічним проектом ми розуміємо переклад як спосіб інтуїтивного осягнення буття мови. В загальнофілософському контексті онтологія виникає з герменевтики. Так, за Г.Г.Гадамером, мова, а не мовний індивід, є суб'єктом мовлення, і саме вона як історичний горизонт розуміння визначає долю буття. У книжці „Істина і метод” (розділ „Онтологічний поворот герменевтики на провідній нитці мови”) філософ виявляє сутність перекладу, процес якого увиразнює онтологічні основи людського буття, неможливого поза взаєморозумінням індивідів.

Саме переклад, на думку Гадамера, дає змогу збагнути “мовну стихію як середовище, де здійснюється взаєморозуміння шляхом свідомого опосередкування” [Гадамер 2000: 356]. Необхідність залучити переклад подвоює герменевтичний процес: він перетворюється на розмову перекладача з кожним учасником і на розмову кожного учасника з перекладачем. Текст, перекладений іншою мовою, постає перед читачем у новому світлі – світлі вже іншої мови. “Переклад, подібно до всякого витлумачення, означає перевисвітлення” [Гадамер 2000: 357]. Стверджуючи думку, “що кожен перекладач – це інтерпретатор”, Г.Гадамер наполягає на тому, що “власні думки інтерпретатора від самого початку беруть участь у відбудові смислу тексту” [Гадамер 2000: 359]. Однак ця “участь” перекладача не переростає у свавілля, бо власну діяльність перекладача “обмежує” своєрідна “мова речей”. У розділі “Читання і перекладання” Г. Гадамер чітко визначив у контексті онтологічної герменевтики особливості власне художнього перекладу, наголосивши на органічному взаємозв'язку оригінальної творчості, читання текстів, їхнього перекладання та мовного середовища як невід'ємного компонента культури. Філософ зауважив, що “дією перекладача тексту стає “пере-несення” від тексту до тексту, вважаючи переклад і “пере-кладкою” і “пере-несенням”. Отже, перекладацькою онтологією в загальнометодологічному сенсі є спосіб пізнання (інтерпретації) художнього оригіналу як інтелектуальне піднесення до істин сутнього буття мови. Звідси онтологічний переклад можливо визначити як опосередкований аналіз (деконструювання) мови твору, відмову від змістоцентричності на користь мовоцентричності, що виражається у здатності інтерпретатора збагнути різні мови у порівнянні їхніх специфічних особливостей, у спроможності проникати у внутрішній світ мови, у її ставленні до мислення, тобто володіти мовним талантом.

Природа мови зумовлена тим, як вона застосовується, і вивчення її стає можливим тільки через опанування її “функції” та потенціалу значення. Ці її функції, які непрямо пов'язані з певним застосуванням мови, М. Халідей визначає як “високу міру абстракції лінгвістичного відбиття множинності соціальних її використань” [Halliday 1978: 36], “де потенціал значення є мовна реалізація соціальної поведінки, а значеннєвий

потенціал реалізується в системі мови як лексико-граматичний потенціал” [Halliday 1978: 36]. Кожна стадія виражається через вибір: обрана мовна конструкція реалізує певне значення, яке в свою чергу “реалізує вибір дії, яку можна інтерпретувати в термінах соціальної теорії” [Halliday 1978: 51-52].

Автор виділяє дві зовнішні макрофункції: *ідеаційну* та *міжособистісну*. Перша охоплює мову як процес відображення дійсності і виявляє потенціальну позицію спостерігача. Це контент - функція мови, що наближається до репрезентативної функції К. Бюлера та інформативної функції П. Ньюмарка. Міжособистісна функція, завдяки якій мова стає дією, виявляє потенційну позицію мовця як активного комуніканта (“intruder”), який виражає власні погляди, судження і намагається вплинути на точку зору або поведінку інших учасників комунікації.

Ці зовнішні макрофункції, що реалізуються через лексико-граматичні структури текстів, тобто через семантичні одиниці, є текстовими функціями мови. У кожному тексті виявляється як ідеаційна, так і міжособистісна функції. Ідеаційна, представлена способом інтерпретації й передачі мовними засобами процесів навколишнього світу, реалізується через матеріальний процес.

Міжособистісна функція представлена категоріями стану визначення мовцем для себе й адресата певної ролі в даній комунікативній ситуації. Звідси перед перекладачем постає задача: ввести в національну літературу іншомовний твір, зберігаючи при цьому риси, що детермінують художню вартість цього твору в іншомовній культурі. Складність цієї проблеми, на думку П. Топера, зумовлена двома принципами:

- 1) художній переклад має стати явищем національної літератури;
- 2) переклад має зберегти всі риси оригіналу.

Передавати всі думки, почуття й переживання, які виникають у свідомості письменника, можливо лише через розуміння, що, за Шлейєрмахером, відбувається шляхом взаємодії двох методів – *дивінаційного (інтуїтивного)* та *пояснювального*. Як наслідок, маємо *герменевтичне коло*, в якому відбувається попереднє усвідомлення цілого, яке потім підкріплюється й уточнюється за допомогою об’єктивного порівняльного методу. Інтерпретатор має стати на “рівень” автора, тобто “зрівнятися з ним у знанні мови (об’єктивний бік), й у “знанні його внутрішнього та зовнішнього життя” (суб’єктивна сторона). Оскільки в “герменевтичному колі” спостерігається момент невизначеності, це й залишає простір для мистецтва, даючи тим самим можливість кожному наступному інтерпретатору сказати нове слово про вже відоме, адже “переклад художньої літератури тільки тоді здійснює свою функцію, коли це переклад творчий, коли він доходить до читача, коли він є фактом рідної літератури” [Рильський 1975: 63]. Однак сказане не означає, що

“участь перекладача у відбудові смислу тексту” має переростати у свавілля. Перекладач мусить адекватно переносити смисл до контексту нового мовного світу. Тому будь-який переклад уже становить витлумачення, і “подібно до будь-якого витлумачення, означає, за Г. Гадамером, *перевисвітлення* (*Überhellung*), спробу подати щось у новому світлі” [Гадамер 2000: 357]. Інакше кажучи, надати висловленню додаткову якість, виявити прихований смисл у змісті очевидного. Інтерпретація передбачає перекодування тексту оригіналу - явище, що тлумачиться, модифікується і його другий варіант, відрізняючись від першого (вихідного), виявляється одночасно і біднішим, і багатшим за нього. Таким чином, інтерпретація – це вибіркоче і в той же час творче переосмислення висловлення. При цьому діяльність інтерпретатора органічно пов’язана з його духовною активністю. Вона є водночас і пізнавальною, і суб’єктивно спрямованою: перекладач висловлювання додає до нього щось своє. Інакше кажучи, інтерпретація спрямована не лише на на осягнення, але і на “достворення”.

Це означає, що потлумачення з одного боку виражає в словах сам предмет, а з іншого – виступає мовою самого тлумача. Звідси Гадамер проводить аналогію між герменевтичною процедурою і художнім перекладом: “Відтворити текст зможе лише той перекладач, який здатний надати мовного вираження предметові, що його відкриває перед ним оригінальний текст, тобто знайти мову, яка буде і його власною і водночас відповідною оригіналу. Тож позиція перекладача, по суті, збігається з роллю інтерпретатора: той, хто “розуміє” із самого початку втягнений усередину того, “що розуміється” [Гадамер 2000: 360]. Згідно з принципом “герменевтичного кола”, аби усвідомити що-небудь, необхідно це витлумачити, але для того, щоб витлумачити, потрібно розуміти.

Але це не значить, що читач (перекладач) повинен ототожнювати себе з автором і тим самим подолати відстань між його та своїм досвідом. Необхідно, усвідомлюючи нездоланність цієї відстані застосовувати досвід автора до себе. Герменевтичне зусилля спрямоване не на те, щоб переміститися в ситуацію автора, а на те, щоб співвіднести його повідомлення до своєї ситуації.

За Г. Яуссом і В. Ізером, увага з проблеми творчості, літературного твору зміщується на проблеми його рецепції. Звідси читання порівнюється з еквівалентною творчому процесу інтерпретацією, але не з пасивним сприйняттям. Кожен твір потенційно сповнений значенням, яке конкретизує рецепція читача і саме текст встановлює для цієї рецепції певну стратегію, без якої вона була б досить довільною чи моносуб’єктивною (Р. Інгарден). Тут треба підкреслити, що будь-яка художня форма різними національними свідомостями і самосвідомостями (ментально) і сприймається окремими реципієнтами по-іншому. Ця

“розбіжність” виявляється в оцінно-світоглядних судженнях, пов’язаних із ставленням кожного із сприймаючих суб’єктів до проблем дійсності, з наслідками модифікацій їх читацького досвіду, багатством уяви під час читання, рівнем інтелекту, ерудованості, типом світоглядної орієнтації, віком, статтю тощо. Відповідно до цього сприйняття світу розуміється не як система зв’язків, що повністю визначають кожну подію, а як відкрита цілісність, синтез якої невичерпний” [Шлейермахер 1993: 354]. Художній текст є самодостатньою екзистенцією, що не потребує з’ясування своїх витоків і наслідків. Виокремлення з нього різного роду мисленнєвих категорій завжди порушує органічність, але й розкриває його невичерпність як джерела цих категорій. “Потреба розшифрувати, – стверджував В. Ізер, – дає нам шанс сформувані наші декодуєчи можливості, тобто ми висуваємо на передній план елементи нашого буття, часто не усвідомлюєчи цього” [Шлейермахер 1993: 234].

Значення слова – це не лише сенс, вкладений в нього автором, але також і те, що з нього видобув тлумач, сукупність того, що воно викликає у свідомості, і “виявляється завжди динамічним, плинним, складним утворенням, яке має кілька зон різної стійкості” [Выготский 1982: 346].

Особистісні висловлювання приховують у собі величезну кількість значень, і тому, “будучи багатозмістовними”, не претендують на остаточність потлумачення. При цьому висловлювання виявляють здатність видозмінюватися, добудовуватися, збагачуватися у різних контекстах сприйняття (інтерпретаціях).

Щоб відбутися, літературний текст потребує заґрунтованої на його матеріалі читацької уяви. Ось чому читач часто відчуває себе втягнутим у перебіг подій, які під час читання здаються йому реальними, навіть якщо насправді є дуже далекими від дійсності. Факт, що різні читачі по-різному підпадають під вплив “дійсності” окремого тексту – достатньо наочний приклад того, як літературний текст трансформує читання у творчий процес, далекий від звичайної перцепції написаного. Літературний текст активує власні здібності читача, надаючи йому змогу сприймати світ, представлений у тексті.

Слід також зазначити, що процес та результат читання залежать від характеру особистої ситуації, в якій знаходиться читач, що робить процес сприйняття надзвичайно різноманітним. Слушною з цього приводу є думка

І. Левого про те, що вимоги до художнього твору перекладача можна виразити у вигляді комунікативного ланцюга: “Текст оригіналу – уявлена дійсність – текст перекладу” [Левый 1974: 35].

З погляду рецептивної естетики ми виділяємо дві ланки: автор – текст, художній твір – читач. Автор є творцем тексту, що залишається незмінним

і завершеним як певна семіотична єдність, але прочитання даного тексту реципієнтом підводить його до власної інтерпретації та розуміння. Тому текст залишається незмінним, а художній твір – варіативним. Слушно зауважив В. Ізер: "... один текст потенційно здатний на кілька різних реалізацій, і жодне читання ніколи не може вичерпати всіх потенційних можливостей, оскільки кожен індивідуальний читач заповнюватиме прогалини в тексті на свій смак, включаючи багато інших можливостей..." [Ізер 2001: 354]. Відповідно кількість інтерпретацій прямо пропорційна кількості читачів, особливо різномовних. Відношення "художній твір – читач" має, за Г. Ясуссом, два аспекти: вплив тексту на читача, що зумовлюється його художньою цінністю, та рецепцію читача. Множинність інтерпретацій читача (перекладача) різноманітна за своїм характером, адже його сприйняття, як було зазначалося нами вище, залежить від багатьох факторів. Зокрема, можемо виділити культурно-освітній рівень читача, його інтелектуальні здібності, реалії часу, в якому він живе та ін. Отже, первинне сприйняття тексту може певною мірою відрізнятися від наступного.

Зміна сприйняття перечитуваного тексту виявляє органічну природну ампліфікацію смислової наповнюваності його рецептивною свідомістю. Звідси процес перечитування має право на інтенціональність, і тому цілком можливо, що перекладач з часом змінює своє ставлення до власного перекладу.

Усі ці підходи, як бачимо, спрямовують перекладацьку діяльність, результатом якої є "перевисвітлення" художнього твору, створеного в певному мовному середовищі, в іншомовну систему, у творче відображення оригіналу як художнього цілого.

Таким чином, переклад художнього тексту залишається цариною тонкої матерії чи площини, де процес комунікації "автор – перекладач – реципієнт" включає ще й такі компоненти, як: осягнення внутрішнього, глибинного, таємничого й прихованого смислу, що його "сигналізує психотип окремого автора", до того ж позначений ще й національними рисами спільності, яку він репрезентує у своєму творі.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Архипова 2002 - Архипова, Людмила. Переклад як інтерпретація // Записки перекладацької майстерні 2000-2001. – Т.3. – Львів: Центр гуманітарних досліджень ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – С. 19-48.
2. Выготский 1982 - Выготский Л.С. Собр. соч.: В 6 т. – М., – Т.2, 1982. – 504с.
3. Гадамер 2000 - Гадамер Г.-Г. Истина і метод. Основи філософської герменевтики: В 2 т.: Пер з нім. – К.: Юніверс, 2000. – Т.1. – 464 с.; Т.2. – 478 с.

4. Ізер 2001 - Ізер В. Процес читання: Феноменологічне наближення // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. М. Зубрицької. – Львів: Літопис, 2001. – С.349-366.

5. Левый 1974 - Левый, Иржи. Искусство перевода / Перевод с чешского и предисловие В.Россельса. – М.: Прогресс, 1974. – 397 с.

6. Рильський 1975 - Рильський, Максим. Проблеми художнього перекладу / Рильський М. Мистецтво перекладу: Статті, виступи, нотатки. – К.: Радянський письменник, 1975. – С. 25-92.

7. Рікер 2001 - Рікер П. Конфлікт інтерпретацій // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. М.Зубрицької. – Львів: Літопис, 2001. – С. 288-305.

8. Ильичев 1983 - Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов. – М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.

9. Шлейермахер 1993 - Шлейермахер Ф. Герменевтика // Общественная мысль. – Вып. IV. – М.: Высшая школа, 1993. – 95 с.

10. Шпет 1999 - Шпет Г. Г. Герменевтика и ее проблемы // Контекст. – М.: Наука, 1999. – 252 с.

11. Halliday 1978 - Halliday M.A.K. Language as Social Semiotic. – Baltimore, 1978. – 395 p.

SUMMARY

The article is dedicated to the philosophical problem of *Überhellung* (transformation) that was devised in early German Romanticism. The process of communication “author-interpreter-recipient” is considered from the point of view of hermeneutics and receptive aesthetics by means of intuitive and interpretive methods. The author analyses literary work as an object of intention where the process of interpretation is realized through individual comprehension.

1111, 78.

Лідія Романенко

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОСТАТІ УСТИМА КАРМАЛЮКА В РОМАНІ М.СТАРИЦЬКОГО «РАЗБОЙНИК КАРМЕЛЮК»

Стаття присвячена характеристиці основних фольклорних та історіографічних джерел, покладених в основу художньої інтерпретації минулого в романі Михайла Старицького «Разбойник Кармелюк». Аналізуються наукові розробки, присвячені осмисленню історичної прози М.Старицького. Робляться висновки щодо правдивості відтворення постаті ватажка і обґрунтовується значення твору у контексті доби.

Літературний процес помежів'я ХІХ – ХХ століть прикметний пошуками нових підходів письменників до художнього осмислення життя, входженням української літератури в європейський мистецький контекст.